

УДК 159.942-053.4:376-056.264]:615.89

ВПЛИВ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З АФАЗІЄЮ

Колісник Людмила, викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-2536-6829

E-mail: kolisnyk_liuda@ukr.net

У статті на основі власного та передового педагогічного досвіду автор розкриває позитивний вплив нетрадиційних методів та технологій на психоемоційний стан дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвим порушенням – афазією. З'ясовано переваги впровадження нетрадиційних технологій в освітньо-виховний процес. Представлено досвід впровадження найбільш ефективних нетрадиційних методів і технологій корекції мовленнєвих порушень при афазії (інформаційно-комунікативних технологій, технології сендплей, Су-Джок терапії, засобів усної народної творчості, засобів театральної діяльності) та результати їхнього позитивного впливу на поведінку, самопочуття, увагу, пам'ять, психоемоційний стан дошкільника.

Ключові слова: афазія, нетрадиційні методи, технології, психоемоційний стан, технологія сендплей, Су-Джок терапія, корекція, мовленнєві порушення.

THE INFLUENCE OF NON-TRADITIONAL METHODS AND TECHNOLOGIES ON THE PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF OLDER PRESCHOOLERS WITH APHASIA

Kolisnyk Liudmyla, Lecturer at the Department of Special and Inclusive Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-2536-6829

E-mail: kolisnyk_liuda@ukr.net

In the article, the author reveals the positive impact of non-traditional methods and technologies on the psycho-emotional state of older preschool children with speech disorders, which is called aphasia. The research is done on the author's advanced pedagogical experience. The advantages of introducing non-traditional technologies into the educational process are clarified. The author shares the experience of implementing the most effective non-traditional methods and technologies for the correction of speech disorders in aphasia (information and communication technologies, sand-play technology, Sujok therapy, oral folk art, theater) and the results of their positive impact on behavior, well-being, attention, memory, and psycho-emotional state of the preschooler.

The author shares the results of the introduction of shadow theater as the most effective means of speech development of older preschoolers with motor aphasia. The finger theater of shadows removes the tightness of children, shyness, and evokes positive emotions. Theater often helps when a child is capricious, and loses his temper, and also encourages to provide speech activity spontaneously.

The article reveals the advantages of sand-play technology among other non-traditional methods and technologies, which liberates inner feelings and encourages creativity; children get great emotional

satisfaction and lays the foundation for further development of positive communication skills.

The author shows the necessity and expediency of the innovative method of Sujok therapy in correctional work with older preschool children with aphasia, as the development of fine motor skills of the fingers stimulates the development of the central nervous system and speech development of preschool children.

The article presents the important role of folk art and information-communicative technologies at the organization of correction of phonemic disturbances at children of senior preschool age. Such tools are close and accessible to children, relieve stiffness, isolation, depression, evoke positive emotions, faith in their strength and desire to cooperate.

The author displays the need to continue the study of a number of innovative methods of speech correction and further education of older preschool children with aphasia.

Keywords: *aphasia, non-traditional methods, technologies, psycho-emotional state, sand-play technology, Sujok therapy, correction, speech disorders.*

Пріоритети подальшого розвитку системи національної освіти, зокрема корекційної освіти, визначено Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Конституцією України, «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті», Державною програмою «Діти України».

«Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6(7) років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток і психологічну готовність до навчання у школі. Визначені Базовим компонентом дошкільної освіти вимоги до обсягу необхідної інформації, життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах незалежно від їх підпорядкування, типу і форми власності» [1].

Соціальним значенням мови й мовлення визначається актуальність досліджень, що направлені на вивчення тяжких порушень мовлення та їхнього впливу на психоемоційний стан дитини. На сьогодні тяжкі порушення мовленнєвого розвитку зустрічаються у дітей дошкільного віку як з особливими освітніми потребами, так і з нормотиповим розвитком.

Порушенням усіх сторін мовлення (лексики, фонетики, граматики) характеризується афазія. Це порушення мовлення призводить до дезінтеграції всієї психічної сфери людини. Комунікативна функція мовлення порушується насамперед.

Афазія часто виникає у дітей шкільного віку та у дорослих людей. У дошкільників вона зустрічається рідше, а точніше, її важко діагностувати.

У цих дітей спостерігаються особливості особистого плану. Як правило, дитина усвідомлює і важко переживає свій дефект. Вона достатньо самокритична, відчуває свою безпомічність, тому швидко втрачає впевненість у собі. У результаті настає стан депресії. Депресія може підсилюватися в тому випадку, коли оточення погано розуміє мову дитини. Ці фактори негативно впливають на розвиток особистості дитини [7, с. 122].

«Мовлення має принципове значення для розвитку психічної діяльності дитини в цілому, відіграючи головну роль у розвитку мислення. З огляду на тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість процесів мовлення і мислення вивчення особливостей психічного розвитку дітей з вадами мовлення й розробка науково

обґрунтованої сутності методів і прийомів корекційної роботи з ними є на сьогодні актуальними, практично значущими і надзвичайно складними як психологічними, так і логопедагогічними проблемами» [3].

Відкриваються нові перспективи у системі корекційної освіти, переосмислюються підходи у визначенні новітніх напрямів та форм роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Особливе місце в освітньо-виховному процесі відводиться нетрадиційним методам, інноваційним технологіям, сучасним організаційним формам роботи, які зацікавлюють, захоплюють, розкріпають, заохочують, стимулюють до дії без примусу, позитивно впливають на психоемоційний стан дитини, викликають задоволення при виконанні завдань, а також бажання до співпраці.

Інноваційні технології, нетрадиційні методи корекції мовлення – це багатогранний, творчий, комплексний процес створення, упровадження та використання нового практичного засобу, спрямованого на розкриття потенційних можливостей дитини, досягнення нею оптимального рівня розвитку та рівня сприймання.

Починаючи з XVII століття, учених цікавила проблема дослідження афазії як важкого мовленнєвого порушення. Дослідженнями займалися такі вчені минулого, як: К. Верніке, П. Брок, Дж. Джекнер, А. Труссо, А. Кожевников, Г. Ліпман, Х. Джексон та ін.

Вітчизняні вчені Е. Бейн, М. Бурлакова, Т. Візель, І. Власенко, В. Коган, В. Оппель, О. Правдіна-Вінарська, О. Лурія, М. Рождественська, Л. Цветкова, В. Шкловський внесли вагомий результат у розвиток вчення про афазію.

Афазія виникає частіше у дорослому віці, однак в останні роки зросла кількість афазій у дитячому віці, що спричинило нові наукові пошуки щодо *дитячої афазії*. Водночас, наукових даних про механізми порушень, симптоматику та можливості відновлення при дитячій афазії вкрай недостатньо.

Актуальною і маловивченою залишається проблема особливостей розвитку та корекції мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку, хворих на афазію.

Проблемами корекційного впливу на дітей з мовленнєвими порушеннями займалися М. Шермет, І. Єременко, В. Лубовський, Т. Миронова, Т. Розанова, Є. Соботович, І. Моргуліс, Т. Власовата ін. У своїх дослідженнях вони доводять потребу та доцільність створення нетрадиційних технологій корекційно-розвивального навчання дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

Закордонні та вітчизняні вчені, педагоги, психологи Ш. Амонашвілі, Л. Артемова, Л. Виготський, П. Лесгафт, М. Панфілова, Д. Ельконін, Т. Резер, О. Копитін вважають, що використання нетрадиційних методів сприяють успішній корекції мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку, а також підвищенню інтелектуальних здібностей, поліпшенню психічного та фізичного здоров'я.

Л. Беляков, Ю. Гаркуша, Р. Клепікова, М. Кольцова, О. Оганесян, М. Гіоддяков, Н. Ринкова, Л. Цеханська та інші, як показав аналіз досліджуваної наукової літератури, у пошуках ефективних засобів корекції мовленнєвих порушень застосовували у своїх розробках нетрадиційні методи.

Нетрадиційні методи корекції визнано в сучасній педагогічній науці одними з ефективних засобів профілактики й корекції порушень у мовленнєвому розвитку. Ефективність нетрадиційних методів тим краще, чим раніше розпочато їхню реалізацію. Особливо важливим є застосування нетрадиційних методів у корекції важких порушень мовлення у дітей дошкільного віку (дизартрія, алалія, заїкання,

афазія та ін.).

На думку Н. Тугової, В. Гринер, Е. Шершневої, музика є невичерпним і нічим не замінним джерелом активізувальної творчої й соціальної стимуляції

Музикотерапія покращує загальний емоційний стан дітей, покращує якість рухів, їхню виразність, плавність, ритмічність, координацію, корегує і розвиває відчуття, сприймання, уявлення, а головне – стимулює мовленнєву функцію, нормалізує її просодіку, темп, ритм, наголос, виразність, інтонацію.

Прогресивна корекційна педагогіка у всі часи цінувала терапію мистецтвом – ізотерапію.

Н. Кравець, В. Тарасун, М. Шермет та інші в спеціальних шкільних та дошкільних закладах для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку експериментально застосовують терапевтичну дію мистецтва з корекційно-розвивальною метою, однак це питання потребує розробки науково-теоретичного та методичного підґрунтя.

В. Сухомлинський, Б. Неменський, А. Макаренко, Д. Кабалевський, К. Ушинський стверджують, що для формування особистості та естетичної культури особливо важливий період старшого дошкільного віку. Почуття краси природи, оточення, речей створює в дитини особливі емоційно-психічні стани, збуджує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мовлення, мислення, пам'ять, волю та інші психічні процеси [6, с. 113].

Аналіз наукових джерел у галузі спеціальної педагогіки та методик показує актуальність і доцільність використання засобів інформаційно-комунікативних технологій навчання в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку з важкими мовленнєвими порушеннями.

Про це стверджували науковці: М. Шермет, Б. Айзенберг, О. Гончарова, О. Качуровська, О. Кукушкіна, Т. Королевська, О. Легкий, С. Миронова, І. Холковська, А. Юдилевич та ін.

Особливої актуальності набуває розгляд спеціалізованих ІКТ, що враховують загальні закономірності й особливості розвитку дітей з порушеннями мовлення.

Ми проаналізували більшість розроблених науковцями нетрадиційних методів корекції мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку.

Нині тривають пошуки нових нетрадиційних корекційних методів та технологій. Успішна корекція відхилень у мовленнєвому розвитку дитини і її лінгвістична підготовка до школи тісно пов'язана із правильним визначенням змісту, методів і прийомів мовного навчання.

Отже, беручи до уваги вищесказане, мету публікації ми вбачаємо у визначенні найбільш ефективних нетрадиційних методів та технологій для корекції мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного віку з афазією.

Відповідно до завдань нашого дослідження було вивчено і впроваджено в освітньо-виховний процес нетрадиційні методи та технології: *інформаційно-комунікативні технології, технологію сендплей, Су-Джок терапію, засоби усної народної творчості, засоби театральної діяльності.*

З метою створення невимушеної атмосфери при наданні допомоги дітям з афазією у корекції мовленнєвих порушень, були використані нетрадиційні методи та технології, які допомагали зняти скованість, розкрити дитину, сконцентрувати увагу, емоційно зарядити. А емоція зі свого боку забезпечувала автоматичне повторення,

швидко запам'ятовування та відтворення звуків, складів, слів; дитина, граючись, без примусу, входила в роль, виконувала із задоволенням завдання.

Засобом усної народної творчості приділялася особлива увага при організації корекції фонематичних порушень у дітей старшого дошкільного віку. Найбільш близький і доступний дітям засіб знімав скованість, замкнутість, депресивні стани і викликав бажання співпрацювати.

Повноцінно розвиваючи мовлення, ми знайомили дітей з найкращими зразками усної народної творчості – загадками, колисковими піснями, забавлянками, мирилками, лічилками, скоромовками, казками.

Короткі за змістом пісеньки, потішки, жартівливі віршики, забавлянки забезпечували одночасні дії у дітей: промовляння і виконання дії, що вимагав окремих засіб. Це забезпечувало активність дітей, швидко запам'ятовування звуків, їхнє вправлення, активізацію словника.

Для запам'ятовування послідовності чисел, що важко дається дітям дошкільного віку з мовленнєвим порушенням – афазією, нами використовувалися цікаві, веселі, з чітким ритмом лічилки. У змісті лічилок було завуальовано лічбу у вигляді числівників та схожих слів. Це викликало інтерес до порядкової лічби, до використання її в побуті та в ігровій діяльності.

Дошкільникам важко запам'ятати послідовність чисел. Нами використовувалися лічилки, які вчать не лише лічити, називати числа у прямому і зворотному порядку, привчають до кількісного аналізу предметів, а й розвивають інтерес до лічильних операцій, сприяють використанню лічби в побуті та іграх.

У роботі нами були використані цікаві, каверзні загадки, які швидко впливають на активізацію словникового запасу дошкільників. Відгадування загадок допомагало викликати зацікавленість дітей, спонукати їх до інтелектуальної дії та розвитку фразового мовлення. Присутність елемента змагання мотивував дітей, заохочував, викликав позитивні емоції.

Засоби усної народної творчості, легкі, ритмічні, виразні, швидко запам'ятовуються дітьми.

Отже, завдяки використанню засобів усної народної творчості діти навчаються правильній вимові звуків, дикції, розвивають гнучкість та рухливість мовленнєвого апарату.

Інформаційно-комунікаційні технології використовувалися нами на різних етапах логопедичної роботи.

Тяжкі порушення мовлення обмежують пізнавальні можливості дітей, породжують емоційно-вольову незрілість та виражену моторну незручність.

Під час проведення експериментальної частини роботи ми використовували таке інтерактивне обладнання: графічний планшет, інтерактивна панель, інтерактивна дошка, комп'ютер. Інтерактивне обладнання допомагає розвивати пізнавальну діяльність та цілеспрямовано формує вищі психічні функції.

Під час експерименту були використані розроблені спеціалізовані комп'ютерні програми для дітей з мовленнєвими порушеннями: програмно-апаратний комплекс «Дельфа-142» – з метою проведення мовленнєвої реабілітації та корекції звуковимови дітей; програмно-апаратний комплекс «Видиме мовлення – III» – з метою корекції у дітей порушеної звуковимови, голосоутворення, порушення сенсомоторних функцій

мовлення. Мала місце логопедична комп'ютерна програма «Ігри для Тигри», яка була спрямована на розвиток звуковимови, фонематичного слуху, граматичної будови мовлення, дрібної моторики рук у дітей з моторною афазією.

Сучасні комп'ютерні технології на заняттях чинили позитивний вплив на розвиток самостійності, зосередженості, посидючості, співпереживання, пізнавальної мотивації, довільної уваги та пам'яті дітей, довільної моторики пальців рук, творчої уяви, словникового запасу, а також викликали позитивні емоції у дітей, зацікавлювали нестандартними різноваріативними можливостями.

Театральне мистецтво, як найбільш ефективний засіб розвитку мовлення старших дошкільників із моторною афазією, допомагав мислити нестандартними образами, сприяв розвитку багатой уяви та фантазії, непомітно активізував словник, удосконалював звукову культуру, інтонацію.

Упроваджений нами пальчиковий театр тіней знімав скутість дітей, сором'язливість, викликав позитивні емоції, дружні взаємини.

Театр тіней – це чудова гра. Театр хороший тим, що для нього не потрібне обладнання, крім своїх рук і фантазії. Найпривабливіше в театрі тіней – можливість пограти з дитиною спонтанно, без підготовки, за настроєм. Театр часто виручає, коли дитина капризує, втрачає настрій тощо [2, с. 193].

Він допомагає дитині глибше пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає забезпечувати мовленнєву діяльність спонтанно.

Корекційно-розвивальна робота, що містить театралізовану діяльність, виховує здатність дитини до самовираження та самопізнання, стає джерелом позитивних емоцій дитини, сприяє подоланню мовленнєвих порушень та розвитку творчих здібностей. Вона спрямована на розвиток умінь домовлятися, розпитувати співрозмовника, вступати в розмову, дотримуватись правил мовленнєвого етикету, висловлювати співчуття, вести діалог.

Технологія сендплей – гра з піском – займала особливе місце в нашій експериментальній частині роботи.

Сендплей має свої переваги серед інших нетрадиційних методів терапії та корекції: сприяє процесу індивідуалізації, визволяє внутрішні почуття, спонукає до творчості; діти отримують велике емоційне задоволення, розвивають сенсорно-перцептивні здібності, навчаються розуміти себе й інших; закладається база для подальшого формування навичок позитивної комунікації.

Гра з піском допомагає дитині висловити те, що вона сама поки що не усвідомлює, те, чого вона сама поки не розуміє, а досвідчені психологи та педагоги можуть інтерпретувати це і розповісти батькам про почуття дитини.

Упровадження нами інноваційного методу «Су-Джок» терапії було доцільним і необхідним в корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з афазією.

Методика терапії побудована за принципом впливу через кисті рук та стопи ніг на організм людини. Вплив на кисті дитини допомагають здійснити комплексну логопедичну терапію, оскільки дрібна моторика пальців дитини стимулює розвиток центральної нервової системи, а також допомагає у розвитку мовлення.

Діти із задоволенням роблять вправи з кулькою «Су-Джок», що підвищує ефективність логопедичної роботи. «Су-Джок» є дуже простим і прийнятним для дітей дошкільного віку. Поруч із пальчиковими іграми, мозаїкою, штрихуванням, ліпленням,

малюванням у логопедичних цілях можна і потрібно використовувати вправи «Су-Джок», які в разі підвищують розвиток дрібної моторики пальців рук, а отже, і мовлення дитини.

Тож, добираючи і впроваджуючи цікаві нетрадиційні форми, методи, технології логопедичної роботи з дітьми з фонематичними порушеннями при афазії, ми довели, що варто працювати з вихованцями творчо, системно, з великою кількістю повторень, закріплень понять, знань; викликати позитивні емоції у дітей, віру в свої сили; стимулювати бажання комунікувати.

Прикінцеві діагностичні зрізи дають можливість стверджувати, що нетрадиційні методи та технології є ефективними засобами подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з афазією і є необхідними для всебічного розвитку дитини.

Відновлення мовленнєвої функції передбачає використання різноманітних прийомів зі збудження збережених елементів мовленнєвої системи. Упродовж усього часу логопедичної роботи необхідна допомога батьків, вихователів, близьких дитини: вони повинні продовжити відновлювальну роботу, контролювати, вселяти в дитину віру в її особисті сили.

Використані нетрадиційні методи та технології допомагали емоційно зарядити дитину, а емоція зі свого боку забезпечує автоматичне повторення, швидке запам'ятовування та відтворення звуків, складів, слів; граючись, діти без примусу входили в роль, із задоволенням виконували завдання, почувалися легко і вільно, довіряли, довірялись, розкривались, вправлялись.

Нетрадиційні методи прості, доступні, ефективні, не мають вікових меж, покращують у дитини пам'ять і увагу, підвищують працездатність, нормалізують стан нервової системи, усувають стреси, знижують рівень стомлюваності. Нетрадиційні методи спрямовані на регуляцію емоційно-вольової сфери дитини, розуміння дитиною своїх переживань, пошук способів їхнього подолання.

Отже, нами експериментально доведено ефективність впровадження нетрадиційних методів та технологій у логопедичній роботі з дітьми з мовленнєвим порушенням – моторна афазія.

Подальшого дослідження потребують питання теоретичного обґрунтування і практичного використання низки інноваційних методів корекції мовлення та подальшого навчання дітей старшого дошкільного віку з афазією, тому ми бачимо необхідність у продовженні роботи у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М. та ін. Київ: МЦФЕР-Україна, 2012. 26 с.
2. Краузе Е. Логопедия. 3-е изд. Санкт-Петербург: КОРОНА принт, 2006. 208 с.
3. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихология: навч. посіб. / за ред. М. К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
4. Логопедія: підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Слово, 2010. 376 с.
5. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навч.-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 238 с.
6. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (15 лют. 2019 р., м. Суми). Суми: Цьома С. П., 2019. 196 с.
7. Филочева Т. Б., Чевелева Н. А., Чиркина Г. В. Основы логопедии. Москва: Просвещение, 1989. 221 с.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. (2012). A. M. Bohush (Ed.) et al. Kyiv: MTsFER-Ukraina [in Ukrainian].
2. Krauze, E. (2006). Logopedija. Sankt-Peterburg: KORONA print [in Russian].
3. Konopliasta, S. Yu., Sak, T. V. (2010). Lohopsykhologhiia. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Lohopediia. M. K. Sheremet (Ed.). (2010). Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
5. Ribtsun, Yu. V. (2014). Doshkilniatko: korektsiino-rozvyvalna ta navch.-vykhovna robota z ditmy z fonetyko-fonematychnym nedorozvytkom movlennia. Kyiv [in Ukrainian].
6. Suchasni problemy lohopedii ta rehabilitatsii. (2019). VIII Vseukr. zaoch. nauk.-prakt. konf. (15 liut. 2019 r., m. Sumy) – Proceedings of the 8th All-Ukrainian Extramural Scientific and Practical Conference. Sumy [in Ukrainian].
7. Filicheva, T. B., Cheveleva, N. A., Chirkina, H. V. (1989). Osnovy logopedii. Moskva: Prosveshhenie [in Russian].